

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ТВОРЧОСТІ В СУЧАСНИХ ПРАКТИКАХ ПРОТЕСТУ

У статті розглянуто проблеми реалізації соціальної творчості в сучасних практиках протесту в українському суспільстві, запропонований авторський підхід до визначення поняття «соціальна творчість», дана характеристика протесту як формі соціальної творчості, описані класичні та новітні практики протестування в Україні.

Робота є корисним матеріалом для вирішення проблем реалізації соціальної творчості в Україні. Вона може використовуватися соціологами, політологами, представляти інтерес для зацікавлених у проблемах соціальної творчості та креативності **Ключові слова:** соціальна творчість, протест, практики протестування, депривація, ціннісні експектації

В статье рассмотрено проблемы реализации социального творчества в современных практиках протеста в украинском обществе, предложен авторский подход к определению понятия «социальное творчество», дана характеристика протесту как форме социального творчества, описаны классические и новейшие практики протестования в Украине.

Робота є корисним матеріалом для рішення проблем реалізації соціального творчості в Україні. Вона може використовуватися соціологами, політологами, представлять інтерес для зацікавлених у проблемах соціального творчості та креативності.

Ключевые слова: социальное творчество, протест, практики протестования, депривация, ценностные экспектации

The article deals with the problems of realization of social creation in the modern protest's practices in the Ukrainian society, the author proposed an approach to the definition of "social creation" done, characterization of protest as a form of social creation was given, classical and modern practices of protest in Ukraine was described.

The work is a useful material for solving problems of social creation in Ukraine. It can be used by sociologists, politologists and all, who interested in the problems of social creative and creativity

Key words: social creation, protest, protest's practices, deprivation, value expectation

Актуальність. Повсякденне життя сучасної людини наповнене безліччю проблем, які потребують негайного вирішення саме тут і зараз. Стрімкий розвиток науки та техніки, нестабільна політична ситуація і гострі соціально-економічні питання змушують нас до миттєвих відповідей, що, в свою чергу, вимагає нестандартного, креативного підходу до новостворених ситуацій. Це стало

причиною появи нового індивіда сучасності зі своїм особливим набором характеристик. На думку П.Штомпки, однією з головних особливостей сучасної особистості є відкритість до інновацій, експериментів та змін [1;109]. Така прихильність до «нового» може виражатися в різних формах: у готовності прийняти нові ліки або новий метод оздоровлення, скористатися новим засобом пересування чи засобом інформації, прийняти нову форму шлюбної церемонії або новий тип навчання молоді [3;327]. Згідно цьому, людина сучасності – це активний актор соціальних подій та активний споживач соціальних продуктів, який, завдяки гнучкості свого світосприйняття, готовий до перетворень у житті соціуму і може бути їхнім ініціатором. Проте, на думку критично налаштованих дослідників, сучасний індивід, хоч і має в наявності, але не використовує свої креативні здібності для створення чогось високого, гуманного, вічного, що зумовило появу і поширення в нашій країні явища «мікролюдина», яка здатна до швидкого перевтілення, схильна до популістської мімікрії, а також миттєво може приєднатися до будь-якої домінуючої ідеології [3;206]. Цьому сприяє розповсюдження викривлених цінностей «західного зразка», головна ідея яких полягає в перевазі індивідуального над соціальним, і в нашому суспільстві виражається в соціальному одобренні вчинків, які ведуть до збагачення, підвищення статусу, збільшення повноважень, насолоди та ін., навіть якщо вони в деякій мірі протизаконні. Американський соціолог Д.Лернер, досліджуючи наслідки демонстрацій західних зразків культури незахідним народам, прийшов до висновку, що це може стати джерелом «революції зростаючих фрустрацій», коли в масах починає спостерігатись зростаюче прагнення до красиво продемонстрованого західного життя, яке не підкріплене особистими досягненнями [4;331]. Т.Гарр називає такий стан відносною деривацією, коли ціннісні можливості не співпадають з ціннісними експектаціями – благами та умовами життя, на які люди, за їхніми переконаннями, мають повне право претендувати [5;51]. Це націлює людину на задоволення особистих проблем саме тут і зараз та на мрії про реальність моментального збагачення задарма. Таким чином, соціетальні умови сучасного українського життя спонукають більшість населення до заклопотаності особистими вигодами, вирішення дріб'язкових проблем повсякденності, що повторюються раз у раз, і спричиняють майже повну байдужість до глобальних суспільних проблем. Проте, якщо події, що відбуваються на суспільному рівні, починають різко впливати на індивідуальне життя, то окремі особистості, а частіше – групи людей, котрих це торкається в першу чергу, починають свою активну перетворюючу діяльність, яка виражається в формі протесту. Саме тому окремі випадки прояву соціальної творчості в сучасних протестних практиках у суспільстві вимагають особливої уваги

соціологів, адже розвиток суспільства неможливий без творчого внеску суспільно активної особистості.

Особливості реалізації соціальної творчості у практиках протесту досліджуються вперше, проте фундаментом нашої наукової роботи є вчення про соціальні практики у теорії структурації Е.Гіденса та в структуралістському конструктивізмі П.Бурд'є, роздуми про сучасну інноваційну особистість у теорії соціальних змін П.Штомпки, а також монографія американського соціолога Т.Р.Гарра «Почему люди бунтуют?»[6,7,1,5]. Цікавими науковими працями, які

частково розкривають нашу проблему, є статті Р.Абрамова та І.Болотової «Иновативные социальные практики повседневности и потребления в контексте новой культуры заботы о себе: на примере московских фитнес-клубов», А.Ульянова «Совок для мусора. Вандализм как экзорцизм»[8,9]. В роботі також використовуються дані українського Центру дослідження суспільства [10].

Розглядаючи роль соціальної творчості у русі суспільних перетворень, слід зазначити, що головною характеристикою, що відрізняє дане явище від явищ соціальних змін, є активна участь креативної, творчої особистості у процесах створення «нового». Явище соціальної творчості не є незалежним від джерела її виникнення, і найчастіше причиною її появи виступають гострі соціальні конфлікти, які, через осмислення автором, викликають яскраві активні дії для їх владнання. Соціальна творчість, у нашому розумінні, це результат індивідуальних або колективних зусиль, спрямований на зміни та перетворення у соціальному житті людства: політиці, економіці, культурі. Саме тому нам цікаво окреслити шлях здійснення соціальної творчості від виникнення гострої суспільної проблеми до її вирішення у повсякденному житті за допомогою креативних здібностей людини або групи людей. Соціальна творчість – це активна діяльність актора, яку викликали соціальні проблеми і яка спрямована на їх вирішення. Однією із форм прояву соціальної творчості є протест, як активна участь громадян у творенні політичного, економічного та культурного життя суспільства. Через протест людина може реалізувати свої креативні здібності для вирішення гострих суспільних протиріч. Протестування, як практика здійснення своїх громадянських прав, покликане звернути увагу правлячих структур на громадську думку суспільства та прислухатися до неї; протестування, як практика соціальної творчості, покликане розв'язувати суспільні проблеми за допомогою творчого, нестандартного підходу. Класичними різновидами протесту є мітинги, страйки, пікети, путчі, голодування, скандування, демонстрація плакатів, прапорів чи інших атрибутів, що підкреслюють волевиявлення народу. Сьогодні поруч із ними ми спостерігаємо

всплеск таких явищ як наметові містечка, флешмоби, графітті, різку епатажну поведінку. Зрозуміло, що класичні способи протестування сьогодні важко назвати соціальною творчістю, бо вони вже втратили свою новизну та актуальність, проте активні групи сучасного українського населення продовжують використовувати їх для досягнення своєї мети. Наприклад, такий спосіб протестування як спорудження наметового містечка в 2004 році викликав яскраву реакцію представників політичних сил і простого народу, а сьогодні до таких акцій ставляться як до звичайного явища, чому свідчать чисельні нехтування недавніх протестів [10]. У період з 1 жовтня 2011 по 11 листопада 2011 український Центр дослідження суспільства провів моніторинг актів волевиявлення народу. Дана організація у впродовж п'яти періодів (1-7 жовтня, 8-14 жовтня, 15-21 жовтня, 22-28 жовтня, 29 жовтня-11 листопада) здійснювала облік та опис протестів українських громадян по всій території нашої держави. За цей проміжок часу в нашому суспільстві відбулось 131 випадок протестних дій. Протестували у вигляді мітингів, пікетів, демонстрацій, страйків, наметових містечок, голодування. Деяко деструктивними способами впливу на владні структури були захоплення установ, зруйнування багатостраждального паркану довкола Верховної ради, невдоволення через капличку УПЦ (МП), яку спорудили

на місці руїн Десятинної церкви: громадяни встановили макет каплички, а її стіни розмалювали карикатурами на священиків. Цікавим був спосіб вплинути на роботу правоохоронних органів та влади: 20 жовтня активісти групи «Чорний комітет» розвісили дорожні знаки із написами «Міліція вбиває», «Обережно, чиновники на дорогах», «Досить терпіти владну гниль!», «ЯНК ПНХ!» тощо. Новітнім способом впливу став протест 21-24 жовтня в Полтаві у вигляді «пластикового бунту» - шуму за допомогою пластикових пляшок з наповнювачем. Причинами, які спонукали людей до здійснення активних протестних дій, були: скасування пільг деяким категоріям населення, фінансові, будівельні та земельні махінації, обмеження доступу до державних та громадських послуг, заборгованість, загальні політичні, ідеологічні та соціально-економічні проблеми. Незважаючи на широку протестну активність нашого народу, всього на 19 протестів була позитивна реакція (переважно – обіцянки), на 53 – негативна, а інші були проігноровані [10]. Це свідчить про неефективність здійснення волевиявлення населення в протестних практиках та про низькі можливості реалізації активної перетворюючої діяльності. Можливо, протест як форма соціальної творчості, сьогодні не відповідає вимогам часу і для того, щоб уряд позитивно реагував на нього, потрібно приділити більше уваги нестандартним методам його втілення. Випадки нестандартного протестування здійснюються в різних країнах

та у різний спосіб. Наприклад, протести проти існування радянських пам'ятників у пострадянських країнах виражалися так: 16 грудня 2010 року українська націоналістка з право-радикального угруповання «Братство» підсмажила яєчню на могилі невідомого солдата в Києві, а 18 червня 2011 року невідомий вуличний художник розмалював пам'ятник радянської армії в Софії: перетворив химери червоноармійців у супергероїв американської поп-культури, і підписав це коментарем «В ногу з часом»[9]. Описані явища в повній мірі задовольняють визначенню соціальної творчості в формі протесту, проте, існують думки, що в наш час, протестування – це симулятивна дія, яка тільки показує здатність особистості вплинути на соціальний процес за допомогою активної перетворюючої діяльності, але не реалізовує його у конструктивному будівництві майбутнього. Це вказує на проблеми в можливостях реалізації соціальної творчості в протестних практиках сучасного суспільства. Однією з таких проблем є авторство соціальної творчості в формі протесту: з одного боку безпосередніми виконавцями активних дій є громадяни, з іншого - замовником таких дій, або їх ініціатором, часто є певна партія або громадсько-політичне об'єднання, що ставить під питання сам факт волевиявлення народу і його творчий внесок у протест. Протести, які відбуваються за замовленням, сплановані спеціалістами PR-технологій, і мають чітку структуру та механізм реалізації. В такому випадку, саме такі спеціалісти вносять свої креативні здібності у план реалізації соціальної творчості у формі протесту, але наглядно ми бачимо тільки виконавців цього плану, які можуть не усвідомлювати до кінця суть своїх дій. Іншою проблемою є підміна цінностей та головної ідеї протесту – адже часто година проведена на мітингу чи в наметовому містечку має свою конкретну вартість, виражену в грошовому еквіваленті, а це означає, що протестуючі просто заробляють гроші, а не висловлюють своє власне незадоволення існуючим станом. Ще однією проблемою реалізації соціальної творчості в практиках протесту є ігнорування та

заборона активних дій громадян при певних обставинах. Це поширює громадську думку про неспроможність простих людей реалізувати своє волевиявлення та підкреслює марність спроб однієї людини або невеликої кількості протестуючих вплинути на владні структури.

Отже, роблячи **висновок**, можна сказати, що в сучасному українському суспільстві реалізація соціальної творчості в практиках протесту характеризується такими особливостями: 1) викликана гострими політичними, ідеологічними та соціально-економічними проблемами; 2) реалізується широким спектром протестних практик: від звичних мітингів та демонстрацій до радикальних карикатур, гасел та гротескного вандалізму; 3) обмежується в своїх масштабах через ігнорування владних структур та особисту байдужість більшості

громадян; 4) часто є замовленою існуючими політичними та громадськими об'єднаннями; 5) не відповідає вимогам часу і сприймається як симуляція активних протестних дій. Також слід зазначити про вплив соціетальних умов на здійснення соціальної творчості в суспільстві, які виражаються в деривації ціннісних експектацій та ціннісних можливостей і утворюють конфлікт особистих та суспільних інтересів.

Література

1. Штомпка П. Социология социальных изменений; М., 1996. 416 с.200.
2. Inkeles, Alex 1976. 'A model of the modern man: theoretical and methodological issues', in: Black, pp. 320-48
3. Городяненко В.Г. Публичная социология: сборник научно-публицистических статей и интерв'ю (1990-2010) – Д.: Вид-во ДНУ, 2011. -372с.
4. D.Lerner The Passing of traditional society//New York The Free Press 1958 с. 330-335
5. Гарр Т. Почему люди бунтуют. – СПб:Питер, 2005. -461 с.:ил. – Серия «Мастера социологии»
6. .Гидденс Э. Устроение общества: Очерк теории структуризации.— 2-е изд. — М.: Академический Проект, 2005. — 528 с.
7. Бурдые П. Социальное пространство: поля и практики / Пер. с франц.; Отв. ред. перевода, сост. и послесл. Н. А.Шмат-ко. — М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 2005. — 576 с.
8. Р. Абрамов (ГУ-ВШЭ, ФОМ), И. Болотова (ГУ-ВШЭ) Инновативные социальные практики повседневности и потребления в контексте новой культуры заботы о себе: на примере московских фитнес-клубов Вестник Омского университета. Серия «Социология», 2008, №1-2.
Режим доступа:<http://soc.hse.ru/socinst/publications/15807275.html>
9. А.Ульянов Совок для мусора. Вандализм как экзорцизм Режим доступа: // <http://www.looo.ch/2011-06/632-sovok#comments>
10. Дані Центру дослідження суспільства. Режим доступу //<http://cedos.org.ua/en/main>